

Perustuslakivaliokunnalle

Valiokunta on pyytänyt minulta uutta kirjallista asiantuntijalausuntoa hallituksen esityksestä laiksi sotilastiedustelusta sekä eräksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 203/2017 vp). Lausuntonani esitän kunnioittavasti seuraavaa.

1. Asetelma ja tämän lausunnon luonne

Perustuslakivaliokunta on antanut asiassa lausunnon (PeVL 36/2018 vp), jossa esitettiin joukko valtiosääntöoikeudellisia huomautuksia, moni niistä edellytyksinä lakiehdotusten säätämiseksi tavallisen lain käsittelyjärjestyksessä. Puolustusvaliokunta on lausunnon saatuaan laatinut asiassa mietinnön (PuVM 4/2018 vp). Nyt asia on uudelleen perustuslakivaliokunnan arvioitavana, koska halutaan sen varmistavan, että lakiehdotuksiin mietintövaliokunnassa tehdyt muutokset ovat perustuslain ja kansainvälisten ihmisoikeussopimusten kannalta riittävät.

Tässä lausunnossani keskityn muutamaa tärkeää asiaan, joissa puolustusvaliokunta ei nähdäkseni ole hyväksyttävässä määrin toteuttanut perustuslakivaliokunnan edellyttämiä korjauksia. Lausuntoni ei pyri olevaan tyhjentävä katsaus korjaustarpeisiin vaan se ennemmin edustaa ilmeisimpien ongelmien priorisointia. Uskon muilta asiantuntijoilta saatavien lausuntojen täydentävän omia painotuksiani, ja siksi korostan, ettei tästä lausunnostani tule tehdä vastakohtaispäättelmää, että katsoisin mietintövaliokunnan lakiehdotusten olevan kaikissa muissa suhteissa täydessä sopusoinnussa perustuslakivaliokunnan aiemman lausunnon kanssa.

Yleisesti ottaen puolustusvaliokunta on tehnyt hyvää työtä korjatakseen ne 15 pykälää, jotka perustuslakivaliokunnan laajan lausunnon lopussa olevassa ns. ponnassa nostetaan ns. säätämisyjärjestyskysymyksiksi. Puolustuslakivaliokunta on kuitenkin muuttanut pykälänumerointia ja eräiltä osin pyrkinyt ottamaan perustuslakivaliokunnan lausunnon huomioon muualla kuin pykälänumerolla perustuslakivaliokunnan lausunnossa identifioitua kohdassa. Lisäksi yhdessä asiassa puolustusvaliokunnan mietintöä rasittaa epäselvyys, joka seuraa perustuslakivaliokunnan lausuntoon päässeestä virheestä.

2. Kysymys tietoliikennetiedustelun hakuehtojen perusteista

Perustuslain 10 §:n tuoreen muutoksen esitöiden (HE 198/2017 vp ja PeVM 4/2018 vp) sekä tiedustelulakeja koskevien hallituksen esitysten (HE 202 ja 203/2017 vp) valossa on selvää, että sekä valtioneuvosto että eduskunta ovat tarkoittaneet, etteivät ehdotetut tietoliikennetiedusteluvaltuudet saisi muodostua ns. massavalvonnaksi, suomen kielessä oikeammin ”yleiseksi valvonnaksi”, jos seurataan Euroopan Parlamentin ja EU-tuomioistuimen suomenkielisiä vastineita englannin kielen termille ”*mass surveillance*”. Oli siksi johdonmukaista, että lausunnoissaan sotilas- ja siviilitiedustelusta perustuslakivaliokunta, joka aiemmin oli hylännyt ehdotuksen massavalvonnan tai yleisen valvonnan kiellon nimenomaisesta kirjaamisesta perustuslakiin, edellytti selkeän kieltoäännöksen ottamista tiedustelulakeihin. Valiokunta lausui:

(E)hdotettua 63 §:ää on tältä osin täsmennettävä nimenomaisella säännöksellä yleiseen ja kohdentamattomaan tietoliikenteen seurantaan kohdistuvasta kiellosta. Vaihtoehtoisesti tämä kielto voidaan ottaa lain yleissäännöksiin. Tällainen muutos on edellytyksenä lain käsittelemiselle tavallisen lain säätämisyjärjestyksessä. (PeVL 36/2018 vp s. 23)

Hallintovaliokunta ja puolustusvaliokunta ovat seuranneet perustuslakivaliokunnan lausuntoja sikäli, että hallituksen esityksissä esiintynyttä kvalifiointia ”kaikenkattavasta” tarkkailusta ei sisälly niiden säännösehdoiksiin. Perustuslakivaliokunnan lausunnon mukaisesti niissä nyt puhutaan ”yleisestä ja kohdentamattomasta” tietoliikenteen seurannasta, joka siis ehdotetaan kiellettäväksi:

Tiedonhankinta tietoliikenteestä ei saa olla yleistä ja kohdentamatonta tietoliikenteen seurantaa ... (PuV:n ehdottama uusi 65 §)

Kuten olen eri yhteyksissä valiokunnalle lausunut aiemmin, katson että ehdotettu tietoliikennetiedustelun tekninen perusratkaisu, valtakunnan rajat ylittävien tietoliikennekaapeleiden viestivirran seuraaminen ”myötävirtaan” (eli viestivirran suunnassa sitä seuloen), ensin algoritmien ja sitten ihmisanalyytikoiden toimesta, tuottaa hyvin vähän turvallisuushyötyä ja ei siksi voi olla välttämättömyys- ja suhteellisuusvaatimusten kannalta hyväksyttävää. Suomi on tekemässä virheinvestoinnin, josta tulevat kärsimään kansallinen turvallisuus, valtiontalous ja kansalaisten perusoikeudet. Perustuslakivaliokunta, hallintovaliokunta ja puolustusvaliokunta ovat kuitenkin yksiselitteisesti hyväksyneet tämän perusratkaisun, mistä syystä en tässä yhteydessä sano asiasta muuta kuin, että valittu tietoliikennetiedustelun perusratkaisu ei ole ainoastaan tehoton esimerkiksi terrorismin torjunnassa vaan se myös vie voimavaroja ja suuntaa huomiota pois tehokkaammista keinoista kuten henkilötiedustelusta ja poliisin hyvistä yhteiskuntasuhteista.

Valinta on kuitenkin tehty, ja nyt keskityn siitä loogisesti seuraavaan toiseen kysymykseen siitä, miten myötävirtaseulonta olisi toteutettavissa tavalla, joka ei muodostu kielletyksi

yleiseksi valvonnaksi. Vastaus tähän kysymykseen on myötävirtaseulonnan hakuehtojen määrittelyssä. Tämä on oman näkemykseni mukaan tärkein asia, missä hallintovaliokunta ja puolustusvaliokunta eivät ole tehneet perustuslakivaliokunnan säätämisyjärjestyskysymyksinä edellyttämiä korjauksia. Perustuslakivaliokunta selkeästi edellytti, että ”hakuehtojen perusteista ” tulee säätää lain tasolla.

Sotilastiedustelulakiehdotuksen 65 §:n 1 momentin ja 67 §:n 1 momentin mukaan tietojen hankkiminen tietoliikenteestä perustuu hakuehtojen käyttöön. Säännöksissä ei kuitenkaan määritellä, mitä hakuehdoilla tai hakuehtojen joukoilla tarkoitetaan. Koska hakuehdon käsite on tietoliikennetiedustelun kohdentumisen kannalta ensiarvoisen tärkeä, sääntelyn tarkkarajaisuuden ja täsmällisyyden sekä tietoliikennetiedustelun perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta hyväksyttävän kohdentumisen vuoksi sotilastiedustelulaissa tulee säätää hyväksyttävän hakuehdon perusteista.

Lakiehdotuksen 67 § sisältyi perustuslakivaliokunnan ponteen eli välttämättömiin korjauksiin. Se, että puolustuslakivaliokunta nyt ehdottaa hakuehdon (sisällöllisesti tyhjää) ”määritelmää” lakiehdotuksen 10 §:ään, ei tietenkään muuta sitä asiaa, että itse korjaus on nähtävä säätämisyjärjestyskysymyksenä.

Iso-Britanniaa koskevassa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen jaostoratkaisussa viime syyskuulta (*Big Brother Watch and Others*) vastaava kysymys johti langettavaan tuomioon sekä yksityisyyden suojan (8 artikla) että sananvapauden (10 artikla) osalta. Iso-Britannian ’tukkuvalvonnan’ (*bulk powers*) ei katsottu täyttävän ihmisoikeussopimuksen hyväksyttäviin rajoitusedellytyksiin kuuluvaa laissa säätämisen vaatimusta, kun oikeustila ei täyttänyt ihmisoikeussopimuksen asettamia ”lain” laatuvaatimuksia. Itse toimivaltuudet oli säädetty laissa. Ihmisoikeustuomioistuin ei edellyttänyt, että itse hakuehdot (*selectors*) olisi tullut säätää laissa, mutta katsoi niitä koskevan sääntelyn mm. oikeusturvan kannalta riittämättömäksi. Laissa säätämisen vaatimusta oli siksi rikottu. (8 artiklan osalta ks. kohta 388). Myös 10 artiklaa oli loukattu, kun toimittajan sähköpostiosoitteen käyttöä hakuehtona ei ollut nimenomaisesti kielletty (ks. kohta 495). Huomattakoon, ettei ihmisoikeustuomioistuin ainakaan ensisijaisesti valvo ihmisoikeusrajoituksen säädöspohjan kansallista normihierarkkista tasoa. Se ei siis vartioi kansallisen parlamentin toimivaltaa vaan oikeusvaltiollisuutta. Siksi ihmisoikeussopimuksen kannalta hyväksyttävää ”laissa säätämistä” voisi olla asetuksentasoinen normisto tai selkeä oikeuskäytäntö, kunhan rajoituksen täsmällisyys- ja tarkkarajaisuusvaatimukset toteutuvat ennakoitavalla tavalla ja rajoitusten kohteiden oikeusturvasta huolehtien. Tästä huolimatta ihmisoikeustuomioistuin siis totesi 8 ja 10 artiklan loukkauksen.

Eduskuntalain tasoisen sääntelyn vaatimus hakuehtojen perusteiden säätämisessä tulee siis nimenomaan Suomen omasta perustuslaista, ja se täydentää ihmisoikeustuomioistuimen kokonaisarviota, täyttyykö ihmisoikeussopimuksessa tarkoitettu ”laissa säätämisen” vaatimus. Kun ihmisoikeustuomioistuimelle saattaisi riittää, että hakuehdoista tai niiden perusteista säädetään asetuksessa tai asia yleisesti ennakoitavalla tavalla ratkaistaan

oikeuskäytännön kautta, tämä ei riitä Suomen perustuslain kannalta. Niinpä se ei riittänyt perustuslakivaliokunnalle, joka säätämisyjärjestyskysymyksenä edellytti, että sotilas- ja siviilitiedustelulaeissa ”tulee säätää hyväksyttävän hakuehdon perusteista”. Vain tällä edellytyksellä tietoliikennetiedustelun ehdotettu toteuttamismenetelmä voi valiokunnan mukaan täyttää ”hyväksyttävän kohdentumisen” vaatimuksen, joka puolestaan seuraa yleisen ja kohdentamattoman seurannan kiellosta.

Puolustusvaliokunta ei ole korjannut lakiehdotuksia perustuslakivaliokunnan edellyttämällä tavalla. Sen ehdottama hakuehdon ”määritelmä” kuuluu:

- 1) hakuehdolla tietoa, jonka perusteella tietoliikennetiedustelulla viestintäverkon osasta mahdollisimman rajatusti ja täsmällisesti valitaan tietoliikennetiedustelun kohteena oleva tietoliikenne; (1. lakiehdotuksen 10 §)

Tämä ei ole sisällöllinen säännös hyväksyttävistä hakuehdoista tai hakuehtojen perusteista. Kyseessä on suurelta osin tautologia: hakuehdolla tarkoitetaan haun ehtona käytettävää tietoa. Ehdotettu säännös ei aseta mitään sisällöllisiä kriteerejä hakuehdolle eikä edes kiellä mitään. Muodoltaan se on *optimointikäsky*: hakuehtojen tulee olla sellaisia, että haut voidaan tehdä *mahdollisimman* täsmällisesti ja rajatusti. Tällä muotoilulla ehdotetaan säädettäväksi täsmällisyys yhdeksi punnukseksi hakuehtojen arvioinnissa, kun toisessa vaakakupissa olisi tiedustelutoiminnan hyväksyttävä tarkoitusperä. Kun laki ehdotetussa muodossaan edellyttäisi vain *mahdollisimman* täsmällisiä ja rajattuja hakuehtoja, tämä tarkoittaa, että täsmällisyyden ja rajattuisuuden vaatimukset aina väistyisivät, kunhan tietoliikennetiedustelulle on esitetty hyväksyttävä tarkoitus. Hakuehdot olisivat täsmällisiä ja rajattuja vain sikäli ja siihen pisteeseen saakka kuin tiedustelun tarkoitus sen sallii.

Jotta perustuslain 10 §:n tuoreen muutoksen edellytyksenä ollut ja perustuslakivaliokunnan mietintöön ja lausuntoihin kirjattu ja puolustusvaliokunnan ja hallintovaliokunnan lakiehdotuksiin jo sisällytetty yleisen valvonnan kiello toteutuisi, hakuehdot tai vähintään hakuehtojen perusteet on säänneltävä sisällöllisin kriteerein sotilas- ja siviilitiedustelulaeissa. Muutoin perustuslakivaliokunnan lausuntoja ei ole seurattu ja Suomi ajautuu yleisen valvonnan tielle perustuslainsäätäjän, valtioneuvoston ja eduskunnan nimenomaisista päinvastaisista kannoista huolimatta.

Ymmärrän hyvin, että asialla on nyt kiire, jos tiedustelulait halutaan säätää nykyisen eduskunnan aikana. Mutta asia ei ole uusi, ja perustuslakivaliokunnan lausunnot olivat yksiselitteiset. Puolustusministeriön ja sisäministeriön on kyettävä auttamaan valiokuntaa muotoilemaan sisällölliset ja hyväksyttävät perusteet hakuehdoille. On selvää, että suojelupoliisilla ja sotilastiedustelulla on hyvinkin tarkat suunnitelmat siitä, millaisia hakuehtoja he ryhtyisivät käyttämään 1.4.2019 lukien. Kysymys on vain siitä, miten korkealla abstraktiotasolla noiden hakuehtojen yhteiset piirteet (perusteet), tai mahdollisesti kiellettyjen hakuehtojen luokat (negatiiviset perusteet) kyetään kirjoittamaan lakitekstiin. Itse hakuehtoja ymmärrettävästi ei haluta paljastaa, ja lisäksi niiden on voitava elää ajassa – mutta aina pysyen laissa säädettyjen hyväksyttävien perusteiden rajoissa.

Ymmärtääkseni hakuehtoina tultaisiin käyttämään ainakin seuraavia:

- a) Viestin kieli tai kirjaimisto
- b) Viestin lähettäjän ja vastaanottajan teleosoitteet (mm. puhelinnumerot, käyttäjätunnukset ja sähköpostiosoitteet) taikka niiden vastaavuus tiettyjen teleosoiteavaruuksien (esim. maatunnus tai sitä suppeampi domain-nimi) kanssa
- c) Viestin laadinnassa käytetyn näppäimistön tai käyttöjärjestelmän kieli
- d) Tiettyjen salausohjelmistojen käyttö
- e) Tiettyjen sosiaalisen median sovellutusten (app) käyttö, joko itsessään taikka tiettyjen muiden parametrien kanssa yhdessä
- f) Viestin lähetyksmaata tai -paikkakuntaa osoittava IP-osoitteiden avaruus taikka sellaisen IP-osoitteen käyttö, josta lähettäjän maantieteellistä sijaintia ei pystytä päättämään

Nämä arviot perustuvat hallituksen esitysten (HE 202 ja 203/2017 vp). Sotilastiedustelulakiehdotuksen 70 ja 68 §:ssä on myös kaksi negatiivista ehtoa hakuehdoille:

- g) Viestin sisältöä kuvaavaa hakuehtoa saadaan käyttää vain kahdessa (sinänsä varsin laajassa) tilanteessa, nimittäin jos tietoliikennetiedustelun kohde on luonteeltaan valtiollinen tai jos hakuehto kuvaa haittaohjelmaa (70 §)
- h) Hakuehtona ei saa käyttää Suomessa olevan henkilön hallussa olevan tai tämän oletettavasti muuten käyttämän telepäätelaitteen tai teleosoitteen yksilöiviä tietoja. Tämä rajaa edellä kohdassa b) esitettyjen hakuehtojen käyttöä asymmetriseksi siten, että yksilöiviä hakuehtoja saataisiin käyttää vapaasti ulkomailla olevaan viestinnän osapuoleen nähden, kun taas Suomessa olevan osapuolen osalta pitäisi käyttää laajempaa kuin yksilöllistä teleosoitteiden avaruutta (esim. domain-nimi) (68 §)

Näistä negatiivisesta ehdoista käsittääkseni seuraa, että itse viestin sisältökenttään sijoitettua sähköpostiosoitetta tai puhelinnumeroa ei saisi käyttää hakuehtona, kun taas tunnistamistiedoissa (lähettäjä, vastaanottaja ja mahdolliset kopion saajat) ovat sähköpostiosoitteet tai niiden osat olisivat vapaasti käytettävissä hakuehtoina jos henkilö ei oleskele ulkomailla ja ei-yksilöivällä tasolla (esim. domain-nimi) myös Suomessa olevien henkilöiden osalta.¹

Yllä esittämäni luettelo ehkä voisi toimia perustana sille, miten laissa määriteltäisiin sallittujen hakuehtojen perusteet, mutta puolustus- ja sisäministeriöiden edustajilta tulisi kysyä, puuttuuko tästä luettelosta jotakin olennaista. Perusasia on, että hakuehtojen

¹ Havainnollistan esimerkillä: Kun asun nykyisin Italiassa, minun sähköpostiosoitettani voitaisiin käyttää hakuehtona viestin tunnistamistietojen osalta, siis kun olen lähettäjänä, vastaanottajana, kopion saajana taikka joku on sijoittanut osoitteeni viestin otsikkokenttään. Sen sijaan kanssani viestivän Suomessa asuvan professorin, asianajajan, toimittajan tai kansanedustajan sähköpostiosoitetta ei saisi käyttää hakuehtona. Meidän kahden välinen viestien kaksisuuntainen vaihto olisi kuitenkin tietoliikennetiedustelun kohdennuksella kokonaisuudessaan kerättävissä, koska minun osoitteeni esiintyminen viestien tunnistamistiedoissa oikeuttaisi siihen.

perusteet pitäisi määritellä lain tasolla. Kiinnitän kuitenkin valiokunnan huomiota siihen, että se mitä nyt tiedämme hakuehdoista viittaa siihen, että henkilön huolehtiminen tietoturvasta, esimerkiksi arkaluontoisten asiakastietojen käsittelyn takia, samoin kuin kansainvälinen kommunikaatio saattavat käytännössä riittää siihen, että henkilö tai yhteisö valikoituu viestien manuaalisen tutkinnan kohteeksi. Tämä voi koskea esimerkiksi asianajajia, tutkivia toimittajia, kansainvälistyneitä lääkäreitä ja tutkijoita, taikka kansainvälisen liiketoiminnan harjoittajia.

3. *Syrjinnän kieltö*

Perustuslakivaliokunta edellytti säätämisyjärjestyskysymyksenä, että sekä siviili- että sotilastiedustelulakeihin sisällytetään kattavat ja asianmukaiset syrjintäkiellot. Hallituksen esitys sotilastiedustelusta sisälsi perustuslain kannalta riittämättömän syrjintäkiellon, josta mm. puuttui sukupuoleen perustuvan syrjinnän kieltö, joka olisi ollut luonteeltaan tyhjentävä kiellettyjen erotteluperusteiden suhteen ja joka olisi sisältänyt kielletyn syrjinnän ongelmallisen kvalifioinnin sanan ”ainoastaan” muodossa. Kyseinen kvalifointi on tuttu kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen 4 artiklasta, joka koskee syrjinnän kiellon loukkaamatonta ydinsisältöä kansakunnan elämää uhkaavan ja virallisesti julistetun hätätilan aikana. Ehdotus siis edusti kriisiolojen hätätilakonstruktion ulottamista normaaliaikaan syrjintäkiellon osalta. Siviilitiedustelua koskeva hallituksen esitys ei sisältänyt syrjintäkieltosäännöstä.

Perustuslakivaliokunnan kannanotto oli yksiselitteinen:

Sotilastiedustelulakiehdotuksen 8 §:n täydentäminen sukupuoleen perustuvan syrjinnän kiellolla sekä kiellettyjen syrjintäperusteiden luettelon muotoilu niin, ettei se ole tyhjentävä, on edellytyksenä lain käsittelemiselle tavallisen lain säätämisyjärjestyksessä. (PeVL 36/2018 vp. s. 18)

Puolustusvaliokunta ehdottaa säännöstä, jonka mukaan ”Sotilastiedustelun toimenpiteiden kohdentaminen on toteutettava syrjimättömästi” (9 §). Tämä ei vastaa perustuslain, kansainvälisten ihmisoikeussopimusten ja EU:n perusoikeuskirjan vaatimuksia. Pidän perustuslakivaliokunnan lausunnon valossa välttämättömänä, että tuo säännösehdotus korvataan asianmukaisella syrjintäkiellolla, joka voisi kuulua esimerkiksi:

Sotilastiedustelun toimenpiteen kohdentaminen ei saa ilman hyväksyttävää perustetta perustua henkilöiden ikään, sukupuoleen, alkuperään, kansalaisuuteen, asuinpaikkaan, kieleen, uskontoon, vakaumukseen, mielipiteeseen, poliittiseen toimintaan, ammattiyhdistystoimintaan, perhesuhteisiin, terveydentilaan, vammaisuuteen, seksuaaliseen suuntautumiseen tai muuhun henkilöön liittyvään syyhyn.

Syrjintä-sanan sijasta tässä muotoilussa on perustuslain 6 §:n tapaan käytetty ilmaisua ”ilman hyväksyttävää perustetta”. Siksi säännös soveltamiskäytännössä pitkälti

muodostuisi vaatimukseksi tosiseikkaperustelujen olemassaololle ja kirjaamiselle, kun tiedustelua kohdennetaan. Jos tiedusteluviranomaisen käytössä esimerkiksi on vihjetieto, jonka mukaan Suomeen kohdistuvan aseellisen hyökkäyksen valmistelua koskevan viestiliikenteen ulkomaisena osapuolena on tietty Ruotsissa asuva 32-vuotias miespuolinen Yhdysvaltain kansalainen, tämä muodostaisi hyväksyttävän perusteen seurata Ruotsin ja Suomen välistä tietoliikennettä sisällyttäen hakuehtoihin Ruotsiin viittaava IP-avaruus lähettäjän tai vastaanottajan osalta ja viestien otsikkokentän englanninkielisyys. Jos automaattisen seulonnan avulla saataisiin erotettua tarkemman analyysin kohteiksi suppeahko joukko viestejä, joita mahdollisten muiden parametrien takia voitaisiin perustellusti pitää epäilyttävinä, saatettaisiin siirtyä viestien sisällön tutkimiseen, missä henkilön ikää ja sukupuolta koskevat tiedot saattaisivat olla hyväksyttävästi käytettävissä sivullisille kuuluvien viestien avaamisen minimoimiseksi. (Tämä havainnollistus ei ole kovin realistinen, koska aseellista hyökkäystä valmistelevan henkilön oikea sukupuoli ja oikea ikä eivät luotettavalla tavalla ilmene hänen viestinnästään. Pyrin kuitenkin esimerkin avulla osoittamaan, että hyväksyttävän erotteluperusteen olemassaoloa olisi arvioitava erikseen jokaisen toimenpiteen yhteydessä.)

4. Ilmoittaminen

Sotilastiedustelulakiehdotuksen 89 §:n 2 momenttiin on perustuslakivaliokunnan lausunnon johdosta puolustusvaliokunnan mietinnössä näennäisesti otettu mukaan velvollisuus ilmoittaa viestien tunnistamistietojen manuaalisen analyysin kohteeksi tietoliikennetiedustelussa joutuneille henkilöille asiasta. Ehdotettu muutos on kuitenkin merkityksetön, kun ilmoittamisvelvollisuutta ei olisi, jos tieto on hävitetty (86 §). Tässä asiassa perustuslakivaliokunta oikein purki vanhentutta myyttiä viestien ”sisällön” kuulumisesta yksityisyyden ydinalueeseen ja kaiken muun jäämisestä sen liepeille. Kun metadatan eri muotoja yhdistellään, se paljastaa ihmisestä, mukaan lukien arkaluontoisista tiedoista, enemmän kuin yksittäisten viestien sisältö. Tämä seuraa erityisesti paikkatiedon rutiininomaisesta keräämisestä osana tunnistamistietoja. Kuten perustuslakivaliokunta totesi:

Esimerkiksi paikkatietojen tai vierailtuja sivustoja koskevien tunnistamistietojen perusteella yksilöstä voidaan selvittää hyvinkin tarkasti yksityiselämän suojan ydinalueelle kuuluvia tietoja esimerkiksi henkilön poliittisesta vakaumuksesta tai sosiaalisista suhteista. Valiokunta pitää tämän vuoksi välttämättömänä, että ilmoittamisvelvollisuus ulotetaan myös viestin tunnistamistietoihin kohdistuvaan manuaaliseen käsittelyyn. Tällaisen muutoksen tekeminen on edellytyksenä lain käsittelylle tavallisen lain säätämisyjärjestyksessä. (PeVL 36/2018 vp s. 27-28)

Lakiehdotuksen 89 §:ää tulisi perustuslakivaliokunnan huomautuksen toteuttamiseksi vielä korjata niin, että ilmoittamisvelvollisuudesta tulee tehokas ja todellinen. Puolustuslakivaliokunnan mietinnön 1. vastalause sisältää yhden mahdollisen muotoilun rajoitetulle korjaukselle.

5. *Peitetoiminta ja valeosto sotilastiedustelussa*

Ehdotettu sotilastiedustelulaki on Suomen historian merkittävin lainsäädäntöratkaisu tiedustelutoiminnan alalla. Olen suhtautunut kriittisesti siihen, että pitkälle menevän salassapidon suojassa toimiva ja parlamentaarisen kontrollin ulottumattomissa oleva sotilastiedustelu kertaheitolla saa erittäin laajat valtaoikeudet, mukaan lukien paljon sellaisia valtuuksia, jotka oikeastaan kuuluvat vain järeiden jo tehtyjen rikosten tutkintaan niiden selvittämiseksi ja syytteeseen panemiseksi.

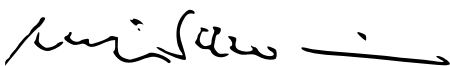
Kun asia nyt on palannut perustuslakivaliokuntaan, puutun siihen vain yhdessä suhteessa. Sotilastiedustelua koskevaan perustuslakivaliokunnan lausuntoon oli nimittäin pujahtanut ilmeinen virhe, jota puolustuslakivaliokunta on esityksen käsittelyssä käyttänyt oikeutuksena olla tekemättä muutoksia lakiehdotuksiin.

Perustuslakivaliokunta muotoili yleisen periaatteellisen tason evästyksensä näin:

Perustuslakivaliokunnan käsityksen mukaan merkittävä osa ehdotetuista toimivaltuuksista pitäisi laissa säätää siviilitiedusteluviranomaiselle, joka voisi sotilastiedusteluviranomaisen pyynnöstä suorittaa sen tarvitsemia toimenpiteitä virka-apuna. (PeVL 36/2018 vp s. 14)

Puolustusvaliokunta ei ole hyväksynyt tätä ehdotusta, vaan on pitäytynyt sotilastiedustelun laajoihin valtuuksiin myös siellä, missä ne parhaiten soveltuvat vakavien rikosten tutkintaan ja edellyttävät vahvaa rikostutkinnan kokemusta. Valitettavasti puolustusvaliokunta on tässä asiassa voinut hyödyntää perustuslakivaliokunnan lausuntoon sisältynyttä erehdystä. Valiokunnan sotilastiedustelua koskevaan lausuntoon (PeVL 36/2018 vp s. 36) oli nimittäin lipsahtanut *siviilitiedustelua* koskeva jakso tuota valiokunnan toisesta lausunnosta (PeVL 35/2018 vp), minkä seurauksena jäi epäselväksi, mitä puolustusvaliokunnan oikeastaan piti tehdä suhteessa peitetoiminta- ja valeostovaltuuksiin (nyt 43-50 § puolustusvaliokunnan mietinnössä, joiden muotoilun perustana on virka-apua koskeneen perustuslakivaliokunnan lausuman jättäminen huomiotta). Mielestäni perustuslakivaliokunnan tulee nyt korjata oma erehdyksensä ja selkeästi ilmoittaa, mitä sen aiempi kannanotto edellyttää suhteessa peitetoimintaan ja valeostoihin sotilastiedustelun käytössä. Nähdäkseni edellä lainattu perustuslakivaliokunnan yleinen kannanotto eräiden toimivaltuuksien toteuttamisesta virka-apuna tulee lukea siten, että sotilastiedustelun peitetoiminta- ja valeostovaltuudet tulee säätää virka-apuna toteutettaviksi eikä sotilastiedustelun omaan käyttöön.

Firenzessä 19.2.2019

Martin Scheinin, professori